

A close-up portrait of Enric Batlle, a middle-aged man with short, dark hair, wearing a dark grey textured blazer over a light blue button-down shirt. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background is blurred, showing what appears to be an office or studio setting.

ENRIC BATLLE

HEM DE PARLAR

Entrevista: Joan Florit Femenias i Ricard Gratacòs Batlle

Enric Batlle i Durany (Barcelona, 1956) és arquitecte i paisatgista. És professor titular del Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de la Universitat Politècnica de Catalunya. L'any 2002 va obtenir el títol de doctor amb la seva tesi "El jardí de la metròpoli", amb què va obtenir el Premi Extraordinari de Doctorat i el Premi Lluís Domènech i Montaner de Teoria i Crítica d'Arquitectura. La tesi ha estat publicada recentment per l'editorial Gustavo Gili i va rebre el Premi FAD de Teoria i Crítica d'Arquitectura 2012. Des de l'any 1981 comparteix oficina amb Joan Roig. Ens trobem al seu despatx per parlar sobre l'espai obert a la metròpoli contemporània. A la versió digital de la revista podreu trobar una versió més extensa de l'entrevista, en què parlem sobre la seva visió de l'especialització de l'arquitecte i sobre l'ensenyament del paisatge i l'urbanisme.

D'on prové el prestigi actual de l'espai verd? —

Per explicar-ho s'haurien de repassar diversos orígens de l'espai verd urbà. A banda d'un cert mite que sempre ha existit, va ser a principis del segle XIX, quan les ciutats havien crescut tant que havien allunyat massa la natura del ciutadà, que es va sentir la necessitat de re introduir-la a la ciutat. I així és com es va donar cos al concepte de parc urbà, amb idees i visions que van caracteritzar el romanticisme. Textos com els de Rousseau, descobriments de viatgers o quadres romàntics com el de Friedrich —que representaven per primera vegada la naturalesa com a espectacle— van formar un clima de redescobriments i interès per la natura que va tenir ressò en les teories urbanístiques de l'època.

Explico sovint que dos-cents anys després vivim un cert neoromanticisme: la consciència ecològica i mediambiental és una actitud neoromàntica. Quan ens adonem que estem consumint el món —avui ja no és només la ciutat, sinó el món sencer el que ens preocupa i ocupa—, veiem que cal escriure una nova manera de relacionar-nos amb la natura i els seus recursos.

En l'actualitat, aquesta nova actitud favorable al verd actua, al meu entendre, des de dos fronts igualment rellevants per al projecte de la metròpoli: des de la construcció de la ciutat i el seu espai públic; i des de la construcció d'un hàbitat mediambientalment i ecològicament satisfactori.

Quin rol assumeixen els espais oberts en la constitució de la metròpoli contemporània? — Si parlem d'espais oberts i parlem de metròpoli, hauríem d'entendre que ens referim a una ciutat que és molt més àmplia que aquella ciutat central que de vegades ens agrada recordar. En el que sovint anomenem ciutat compacta o ciutat central, hi teníem uns models i tipologies d'espai obert, habitualment públic, que enteníem molt bé, i podíem anomenar amb paraules com carrer, plaça, avinguda, o parc... Però resulta que fa molts anys que aquesta ciutat compacta no existeix, encara que molts vulguin recordar que és la millor, o d'altres s'entestin a dir que encara hi vivim.

En el cas de Barcelona, com succeeix a moltes ciutats, la gran majoria de la gent viu en una ciutat, treballa en una altra i fa activitats quotidianes en altres indrets de la metròpoli. La població habita dins d'un territori urbanitzat format per moltes peces i en el qual molts fets geogràfics queden entremig.

Per tant, d'entrada, tindríem una paraula que hauríem de recuperar per definir l'espai obert de la ciutat, la *geografia*. La costa, els rius, les muntanyes que la ciutat no ha acabat d'ocupar, també són espais oberts per a la metròpoli contemporània, que se sumen als ja esmentats de la ciutat compacta. En tot aquest magma d'espai no urbanitzat romanent, sovint poc estructurat, i moltes vegades sense nom, s'hi poden distingir qualitats diferenciades, tipologies diferents: restes agrícoles encara productives, espais vinculats a les infraestructures o a grans equipaments, etc.

I tots aquests espais són objecte d'interès per a la metròpoli contemporània, perquè crec que poden jugar un paper força important en l'estructura de la ciutat d'avui (per decidir com hem de créixer —si és que hem de créixer—, o de com ens hem de reformar —si és que hem de reformar alguns sectors de la ciutat). L'estructura que composin aquests espais oberts és per a mi una de les apostes fonamentals a l'hora de pensar la ciutat del futur.

És una qüestió de l'escala amb què es mira la ciutat? — Sí, i de fet ho explicava així fa poc en la ponència de la revisió del PDU (Pla Director Urbanístic de la Àrea Metropolitana de Barcelona).

Els espais oberts metropolitans juguen el seu paper a tres escales diferents, i alhora m'agrada interpretar-ho a través d'ensenyances provinents de tres professions diferents: d'una banda hi ha el que l'ecologia i els estudis mediambientals anomenen la matriu ecològica metropolitana, els espais de la biodiversitat. S'hi sumen les idees que provenen del món del paisatge, del qual Olmsted va començar amb el sistema de parcs de Boston, o el que Le Corbusier va desenvolupar amb les 7V's a Chandigarh, és a dir, es poden estructurar els espais públics de la ciutat en sistema, con-

nectant-los. Finalment, s'hi suma el que, per provocar, dic que prové de l'urbanisme tradicional. Faig servir aquestes paraules amb tan poc prestigi avui dia per referir-me a la manera de fer ciutat i de compondre espais públics a partir de l'edificació.

Cal sumar totes aquestes idees, ja que penso que no es poden entendre separatament, tot i que les professions a vegades pretenguin separar-les. Amb aquestes tres escales sumades es pot formar un sistema desfilat que aniria des de qualsevol casa de la ciutat fins als sistemes ambientals passant per connectors projectats des del paisatge. Tot plegat, es pot trenar organitzant tota la metròpoli.

Quines noves funcions ofereix a la metròpoli aquest sistema complex? — Crec que les dues discussions més contemporànies se centren en la continuïtat i la productivitat de l'espai obert.

Sovint, des d'una perspectiva només ecològica es diria que la continuïtat no és tan important, perquè la vida pot saltar, per l'efecte *steppingstones*, o amb el vol d'ocells i insectes, però estic convençut que la continuïtat sempre és una bona excusa per projectar, per harmonitzar sistemes continus que formen part de la metròpoli com la telemàtica i la informació, les energies, el transport de persones i béns a gran escala i també els desplaçaments quotidians del ciutadà que es mou amb mobilitats lentes, caminant o en bicicleta. Projectar la ciutat amb aquesta perspectiva de la continuïtat acostava a models de parcs, i a models de ciutat, que quasi posarien en dubte el parc urbà com a tal, com a peça tancada, per passar a entendre que és molt més útil un espai lineal. A Barcelona, sense anar més lluny, hi ha molta més gent corrent i passejant per la carretera de les aigües, per l'avinguda Diagonal, o pel front marítim, que a determinats parcs tancats on s'ofereix un tipus d'ús de l'espai molt més estàtic.

El suport a la continuïtat dels sistemes de la metròpoli, els naturals i els artificials, és una de les funcions contemporànies que volia esmentar, l'altra, és la productivitat. Produir a l'espai obert de la metròpoli apareix avui com un cert mite i un interès real de molta gent, i no em refereixo només al horts urbans, sinó

que, en un sentit ampli, hi trobo moltes oportunitats de producció, en aquests espais. Es pot treballar en la producció d'energia (si tens boscos pots produir biomassa), en la recollida d'aigües, en la producció de menjar a petita i també a gran escala. S'ha de creure que en aquests espais s'hi poden produir coses útils per als ciutadans. Inclús poden servir per cultivar la recuperació de la vida. Per exemple, en el nostre projecte de l'abocador del Garraf es va projectar una determinada introducció de l'agricultura, no amb l'objectiu d'obtenir-ne productes agrícoles, sinó com un accelerador de la recuperació de la vida.

Crec que almenys aquestes –continuïtat i productivitat– són dues perspectives molt contemporànies sobre les funcions de l'espai obert metropolità.

Tenim prou quantitat d'espai obert a les nostres ciutats? —

Contra l'opinió fàcil que diu que a Barcelona hi manquen espais oberts — la que tenen els que creuen que vivim en una ciutat compacta —, si es considera que vivim en una ciutat dispersa o fragmentada, i si es miren les dades a escala metropolitana, resulta que la urbanització només ocupa un 30% de la superfície. D'espai obert n'hi ha prou, i si es té aquesta sensació errònia que n'hi ha poc, és potser perquè està mal organitzat o mal connectat.

“Cal aprendre a projectar de maneres diferents: amb els rius, amb l'aigua, amb les infiltracions, amb la recuperació de la natura, amb salvar obstacles.”

El que hi ha de bo en el fet de tenir tanta superfície és que no cal posar a cada espai totes les coses, com es feia tradicionalment als parcs. Llavors, s'hi havien de posar llocs per al joc dels infants, de repòs per a la gent gran, etcètera, i en resultaven una successió d'àrees específiques destinades a un programa molt complex. En canvi, ara, mirant l'espai obert metropolità a través del prisma de la connectivitat i la continuïtat, el ventall de possibilitats per distribuir aquest programa s'amplia.

I aquí és quan hem d'introduir, i reivindicar, una qualitat que crec que és bàsica en l'espai obert contemporani: a més de continus i productius, han de ser espais equipats, tot i que aquesta és una reivindicació difícil.

Quines serien les principals dificultats en aquest sentit? — En el nostre context estem acostumats a entendre com a dues coses separades els espais oberts i els equipaments. Això és molt clar en la qualificació del sòl del PGM: unes qualificacions són clau 6 i unes altres són clau 7; una cosa és una escola i una altra és un parc. Però si penses que a la ciutat li aniria bé comptar amb un sistema interconnectat d'espais oberts com a part de la seva estructura, per força entens que els equipaments no poden estar en una posició més bona que vinculats a aquests espais. Ja sé que ara es tracten per separat perquè depenen de departaments administratius diferents i tot això, però aquestes coses s'haurien de poder discutir i, potser, en el futur haurien de funcionar d'una altra manera.

I a més, en aquest país les tanques, les divisions, i la sectorització ens pot. Una escola ha de tenir una tanca perimetral de 3 metres perquè els nens no s'escapin. I vas pel món i t'adones que hi ha escoles que estan al mig de parcs i no hi ha cap problema... I és que a quin pati els nens jugaran més a gust que en un parc? O quan vas a Olot a la pista d'atletisme dels arquitectes RCR que és a dins del Parc Natural, fantàstica, no entens que aquell projecte hagués d'afrontar mil i un problemes perquè el deixessin posar allà, i perquè els deixessin posar arbres al mig de la pista perquè segons les autoritats competents en esports una pista d'atletisme és una cosa urbana, amb una tanca al seu perímetre... I on pot estar millor una pista d'atletisme que enmig d'un espai natural, si aquest està ben connectat i organitzat? O un altre cas: nosaltres hem fet un poliesportiu al parc de la Ciutadella i la gent que el fa servir ens diu que està molt bé, perquè així surten del gimnàs directament a córrer a l'exterior, fent una ruta pel parc.

Aquestes tres anècdotes reforcen aquest argument del potencial de l'espai obert per

Caspar David Friedrich, *Der Wanderer über dem Nebelmeer* (El caminant sobre el mar de boira), 1817. Kunsthalle d'Hamburg, Alemanya.

acollir equipaments i activitats que avui són bàsiques per a la vida urbana.

Segurament hi ha un tema cultural de fons. Als països del sud d'Europa tendim a una acció pública a la defensiva, que fruit de la desconfiança tendeix a assegurar espais lliures i espais equipats. Admetre ocupacions de l'espai lliure podria crear precedents en contra de la seva preservació... — Des de la meua perspectiva, en el projecte de la metròpoli contemporània hi ha sempre una certa confrontació entre alguna cosa que es vol transformar, créixer o fer, i unes altres que es volen preservar, mantenir o estructurar com a matriu ecològica, com el sistema d'espais oberts que comentàvem. Penso que això, en comptes de ser un conflicte és una meravella, ja que és la gran oportunitat per al projecte i la invenció. M'interessen molt els projectes en aquest territori de la frontera, de la fricció entre dos mons que necessàriament han de conviure a la nostra metròpoli, perquè permeten treballar amb l'expressió de les virtuts de cadascun d'ells

amb la voluntat de respondre a problemes de la ciutat lligant-se adequadament amb l'espai obert.

Es projecta de la mateixa manera l'espai obert que els espais públics de la ciutat compacta? —

Tots aquests espais de què estem parlant s'han de projectar, s'han de dissenyar. Jo penso que s'ha de projectar tot, i això significa que cal aprendre a projectar de maneres diferents: amb els rius, amb l'aigua, amb les infiltracions, amb la recuperació de la natura, amb salvar obstacles.

En aquest moment tot està mixtificat, i en els darrers anys crec que s'ha demostrat que no tot prové d'una professió única, sinó que t'has de fer un currículum i saber coses diferents. Per exemple, al nostre despatx fem molts ponts. Si preguntes, a l'Escola et diran que els ponts els fan els enginyers. Els ponts els hem de fer per resoldre discontinuïtats. A l'Escola insisteixo a posar com a exercici fer ponts, perquè els arquitectes també n'han de saber fer. Quan faig el taller de l'aigua al màster de paisatge, crec que és important perquè l'aigua és a tot arreu, i saber relacionar-se amb ella, amb els seus cicles, saber recollir-la, depurar-la amb sistemes naturals és important. Hi ha tècniques noves que s'han d'aprendre, i no podem pensar que no atenyen els arquitectes.

Totes aquestes coses es poden dissenyar de formes molt diferents. Segurament els arquitectes hem d'entonar el *mea culpa*, ja que hem dissenyat la ciutat des de la qualitat de l'espai urbà entès com a "molt urbà", i ens hem oblidat d'altres tècniques que tenen gran interès i que jo insisteixo a dir que també requereixen de disseny. Aquí és on xoco amb els mediambientalistes, ja que ells pensen que renaturalitzar no és dissenyar. No hi estic d'acord, i per això dic als joves estudiants d'arquitectura que saber coses d'aquest tipus és una gran acció de futur. Perquè inclús no fer, representa una decisió projectual. Es pot preparar un lloc perquè la natura hi actuï d'una determinada manera. Es tracta de saber projectar amb el temps, amb els cicles. Insisteixo a utilitzar les paraules projectar i dissenyar. Potser canvien les maneres, però el fet és el mateix.

Això és una lluita de professions, i no la veiem al darrere. Des d'altres professions es fa veure que no són tècniques pròpies. Però de fet són tècniques que hem d'aprendre per projectar millor. Cada cop m'agrada més projectar amb eines i tècniques d'aquest tipus. Pensar que pots fer un parc només amb arbres, o amb la topografia, o amb l'aigua. A l'inici he parlat dels paisatges productius, avui es parla molt de renaturalització, a mi també m'agrada parlar de la reagricolització. Per a mi, l'agricultura és

un camp important a treballar. Nosaltres hem dissenyat moltes vegades des de l'agricultura. Ja sigui pel pur plaer estètic —quan has de fer un paisatge et mires al mirall de l'agricultura. D'altres vegades, per fer un projecte estableixes un sistema agrícola. L'agricultura és modelar la terra, modelar l'aigua, modelar la vegetació; és un sistema que pots fer servir per projectar. És curiós perquè quan la gent vol renaturalitzar no sap quines són les accions que s'han de dur a terme.

Un últim aspecte a considerar és que, formalment, avui existeix una lluita per la indefinició. Si analitzem el projecte que va guanyar el concurs de la plaça de les Glòries, ho va fer perquè tenia molt poca definició, i això agrada més des d'una perspectiva naturalista. Glòries és un projecte que requerirà de més fases, i els arquitectes que al concurs van definir massa elements, en van sortir perjudicats ja que el seu disseny era més geomètric, més contundent. I davant del nou mite, el de la renaturalització, els jurats volen veure que la natura no té forma. A mi m'agrada dir que la natura és plena de forma i de molts processos de disseny. Tu pots escollir la forma, evidentment no cal que sigui paral·lela.

Com veus la tendència a l'especialització en la nostra professió? — Penso que la gent s'ha d'especialitzar, però estaria bé que, almenys en el cas de l'arquitectura, es mantingués l'actiu d'aquesta multidisciplinarietat i d'aquest ensenyament global. Cal aconseguir les dues coses: ser transversal i global, i tenir una o més especialitats. Estem en un món en què si no estàs especialitzat és molt difícil que puguis incidir en la realitat. Ho puc exemplificar de diverses maneres. Per exemple, al meu despatx professional fem de tot, però tenim una etiqueta de paisatgistes que no ens la traiem de sobre. Ens esmercem a dir que no som només paisatgistes, però quan ens presentem a concursos a Europa ens seleccionen a tots els de paisatge, mentre que als d'arquitectura no és així. El món vol sectorització i vol sentir que tu saps d'una cosa.

És veritat que la nostra professió ens dona un coneixement global, que ens permet saber parlar de moltes coses diferents, i que ens és molt

útil de cara a enfrontar-nos amb situacions i projectes complexos. Hi ha molta gent que participa en aquests projectes complexos, però no hi ha ningú que sintetitzi. Els arquitectes som sintetitzadors, i ens hem de vendre com als millors sintetitzadors. Ser un bon sintetitzador vol dir conèixer de tot per poder parlar amb tots els actors, i entendre i processar informacions variades i tenir capacitat de donar una resposta integradora. Però al mateix temps penso que no tothom pot viure només de ser sintetitzador. Per això és important tenir especialitats. I com més se'n tinguin, i més diverses siguin, millor. Sé que això que dic va en contra del que diuen molts dels meus companys, però penso que s'equivoquen. Els arquitectes perdem moltes feines que ens prenen altres professions (enginyers, mediambientalistes). No es tracta d'una lluita de classes, però cal ser conscients que al mercat laboral ens “prenen” les feines per tot arreu.

Per exemple, durant uns anys els espais públics els feien els arquitectes, però estem notant que en els darrers anys les enginyeries estan fent molts d'aquests projectes. Per què? La meua resposta és molt dura: els arquitectes no ho saben fer bé i l'administració ha començat a confiar en altres col·lectius. Atesa la inutilitat del nostre col·lectiu, que era incapaç de fer els projectes executius ben fets, les enginyeries fan els projectes. Els fan prou bé perquè han agafat els estàndards de l'espai públic de Barcelona, i no es passen del pressupost. Fa uns anys era impensable, però nosaltres ens ho hem deixat perdre.

En el meu cas particular, jo m'he venut com a especialista en paisatge. I és precisament per això que hem pogut fer altres feines. Com fèiem paisatge, vam començar a dir que fèiem urbanisme del paisatge. Com molts clients tenen un problema urbanístic, el podem resoldre des del paisatge i de pas fer l'edificació. No hagués fet edificis si no hagués fet paisatge. Des d'una especialitat podràs fer coses globals. Crec més en això que no pas en el contrari.

Ara has dit que feu urbanisme des del paisatge, i és precisament aquí on volíem portar la conversa: el paisatge s'ha d'ensenyar dins

de l'urbanisme o ha d'aparèixer una nova titulació? — No crec que tingui importància, ja que pots aprendre el mateix en llocs diferents. Crec que són dos temes diferents: l'un és què ha d'aprendre la gent, i l'altre quins són els programes d'estudis. Ho diferencio perquè una cosa és on s'ensenyen les coses i l'altra com són els programes d'estudis, que depenen de cada escola, dels directors. Al final el més rellevant és qui fa les assignatures, els professors. Jo a l'ETSAV feia Arquitectura del paisatge, i després durant uns anys vaig fer TAPS. Llavors em preguntava, què deuen explicar a urbanisme? Després em van dir que havia de donar Urbanística II. Al programa hi vaig posar precisament alguns dels temes que estem parlant avui, els del llibre *El jardí de la metropoli* dividits en dotze lliçons. En aquest cas, paisatge estava dins d'Urbanística II. Però em sembla que jo no explico només Paisatge o Urbanisme, perquè en realitat, parlem de la ciutat. Les coses com a coneixement poden estar a molts llocs.

Des d'altres disciplines anuncien la mort del paisatge i diuen que és una cosa carrinclona, i el que toca és parlar del medi ambient. Ho

diferencien, quan és el mateix. Però anem a la pregunta: hi ha d'haver una titulació independent de paisatge? A França és així, i no els va pas malament. Això no vol dir que els arquitectes francesos no hagin d'aprendre'n. El millor és que cadascú faci el seu propi itinerari i el seu propi currículum. Avui hi ha tantes coses per saber, que és impossible saber-les totes. Per això defenso l'especialització: com no és pot saber tot, és millor que en sàpigues molt d'alguna cosa, ja que el món espera de tu que sàpigues fer alguna cosa. Com hi ha tantes coses per saber, el paisatge pot ser una d'elles. Qui farà els projectes després? Doncs, ja veieu que avui la discussió no és sobre el Paisatge, és si les cases les faran els arquitectes o els enginyers.

Anteriorment has esmentat que un dels espais oberts de la metròpoli és el que generen les infraestructures. El Nus de la Trinitat va ser als anys noranta un projecte molt notable que aconseguia col·locar un espai públic qualificat a l'interior d'un nus viari. Com veus el projecte amb els anys? Podria establir més relacions amb el seu context immediat? — De fet, ja estava pensat així, el problema és que no es va

executar. El Nus de la Trinitat va ser un èxit perquè aconseguia unir espai públic i infraestructura. Com a resultat, se'n desprenia una idea potent. El fet que un parc i una infraestructura poguessin conviure sense problemes era una manera d'explicar que els projectes poden anar junts, es poden projectar a la vegada de manera integrada. Barcelona, amb el projecte de les rondes va fer un projecte en què s'intentava que la infraestructura s'integrés en la ciutat, generés espais públics, espais d'oportunitat, etc.

Tot i així, en el cas del Nus de la Trinitat els projectes van anar per separat. A l'inici, es va fer un intent que els arquitectes poguéssim incidir en les infraestructures, per prendre decisions sobre el traçat del viari, però finalment es van partir les competències i vam acabar fent només el parc interior.

El nostre projecte, inicialment, lligava amb el Besòs —calia expropiar unes fàbriques que encara existeixen— i feien que el parc no fos tancat, i d'altra banda lligava amb el que serà el parc del Camí Comtal. La connexió física que hem aconseguit fer en altres llocs, allà no va ser possible.

El tema de les infraestructures ens ha interessat moltíssim. A més a més, cal dir que els enginyers, en general, tenen tendència a pensar que les infraestructures es dissenyen tenint en compte el principal ús per al qual han de servir, i la resta són accidents. Si un mediambientalista els diu que s'ha de fer alguna cosa en un punt, en resulta un accident més, però no és un tema fonamental del projecte. Per als arquitectes és molt difícil fer projectes de grans infraestructures. Però és clar, la discussió d'on es posa una infraestructura o de com ha de ser traçada és molt important per al territori i per a les ciutats. Al nostre país, les decisions de les infraestructures són a nivell polític i a nivell de finançament. No es parla de com es fan les infraestructures. I es fan força malament, perquè els projectes estan mal fets.

Cal pensar que les infraestructures es poden pensar d'una manera integrada amb la resta d'elements de la ciutat, i a més hauríem de pensar que són un territori de projecte adient per als arquitectes. Tenim por que els enginyers ens prenguin projectes quan en realitat hauríem d'estar pensant a fer autopistes, ponts i altres obres d'enginyeria. ●

Recuperació mediambiental dels marges del Llobregat.
Batlle i Roig Arquitectes, 2007-2011.

